

پسرور دے گرودارہ صاحب دیوکے دا بس ایہہ کجھ بچیا ہے۔ پسرور بھاؤ پرسرامپر۔ ہندو متھاس دے برہمن دیوتا پرسرام دا شہر۔ اوہ پرسرام جس نے کھتربیاں نوں ختم کرن دی سونہ کھاہی سی۔

ہویا۔

اتھے گورو صاحب دے برجن دا جو استھان بنیا اوہ چھوٹا ننکانہ کھاؤدا سی۔ پاکستان بنن اپرنت مقامی لوکان نے اوہنوں ویہلا جان کے اتھے قبرستان بنا لیا ہے۔ ہولی ہولی عمارت وی الوپ ہو گئی۔ ہن کجھ تھان واہی ادھین وی ہے۔

پہتے بھنڈر - بہارووال (سیوئے) توں ۲۰ ک۔ می۔ پچھم نوں چلکے گورو صاحب پہتے بھنڈر (کتابیاں نے فتح وی لکھیا ہے) پہنچے۔ اتے کوئی اک دوراتاں رک کے گرمت دا پرچار کینا۔ لاگلے پنڈاں دے لوک اتھے ہی جڑے۔ اج انج ایہہ پنڈ چھوٹا جیہا ہی رہ گیا ہے۔ اس سمیں پتہ نہی ایہدی کی اہمیت ہوویگی۔ ایہہ ۱۹۴۷ توں پہلاں وی مسلمانا پنڈ ہی سی۔ اتھوں دا گرودارہ صاحب بہت ہی عالیشان بنیا ہویا ہے۔ مرمت دی سخت ضرورت ہے نہی تاں چھیتی ہی ڈھیہہ جائیگی۔ ایہو اندازہ ہے کہ پنڈ پہلاں بھنڈر جٹ سکھاں دا سی جو وقت پا کے سبھ مسلمان ہو گئے۔ ہو سکدا اتھو دا کوئی وڈے اثر سوخ والا چودھری ہووے جس نے گورو صاحب نوں سدیا سی۔

---◆---

ساہووالا - قصبہ ساہووالا جدوں گورو صاحب پدھارے اوہ وجیرا باد والے پاسے جا رہے سن۔ (سیالکوٹ توں ۱۳ ک۔ می۔ پچھم) اوہنی دنی اس پنڈ دا ناں گمٹالا گلاں والا ہندا سی۔ گورو صاحب دی آمدتے گل جٹ

گرودارہ نانکسر سیوکی دی پرانی تصویر (سائیکل یا تری) اصلی ناں: سیوکی

گرودارہ نانکسر ۲۰۰۸ سال ۲۰۰۸ (سیمالکوٹ)، 20 ستمبر 1932

پنکار وچ ہی اپھرے رہتے صاحب دا پرچار کتے رکھن نوں تیار نہی سن۔ گورو صاحب دی دور درشتی اتاں دا

بہارووال (سیوئے) دے مسخریاں نے گورو صاحب نوں ڈھیمان ماریاں پسرور توں ۲۲ ک۔ می۔ پچھم چل کے گورو صاحب گرایا جٹاں دے پنڈ سیوئے کیو (جاں سیوکی) روپا ناں دے گرسکھ نوں ملن آئے سن۔ گورو صاحب نے پنڈ دے باہر ہی براجے سن۔ روپا پنڈ گورو صاحب لئی لنگر پانی لین گیا تاں کجھ سَمے بعد پنڈ دے کجھ مسخرے تے سیتان لوک گورو صاحب کول آکے ٹچراں کرن لگ پئے۔ پرانے سمیاں وچ وی کئی لوک سادھو سنتاں نوں بہت نفرت کردے ہندے سن کہ ایہہ وہلڑ ایوے ترے پھر دے۔ گل اتھوں تک پہنچ گئی کہ مورکھاں نے گورو صاحب نوں ڈھیمان ماریاں شروع کر دتیاں۔

روپا جدوں پرتیا تاں اسنوں ایہہ ویکھ کے اتیننت دکھتے پیڑا ہوئی۔ روپا کہن لگا بابا جی ایہہ پنڈ غرقن تے آ گیا ہے جہڑا نیک انساناں دی قدر نہی کردا۔ گورو صاحب نے روپے نوں سمجھایا کہ اتاں دا کی دوش اتاں دی بدھ ہی بھر شٹ گئی ہے۔ روپا ضد کرن لگا کہ بابا جی تسی نرنکار داروپ ہو اجیہے جیواں نوں سجاتاں ملنی ہی چاہیدی ہے۔ پر شانتی دے سمندر گورو صاحب روپے نوں ہی

گورو نانک چرن استھان فتح بھنڈر

سمجھاؤدے رہے۔

پر گرسکھ روپے دا کبہا کدوں برتھا جانا سی۔ وقت پا کے پنڈتے کوئی اجیہی آفت آئی کہ پنڈ کھینرو کھینرو ہو گیا۔ ہو سکدے کوئی تون جاں بیضہ آدی پھیلیا ہووے۔ پنڈ پوری طرحاں ہے۔ چراگ ہو گیا۔ جدوں گورو صاحب اتھے آئے سن پنڈ دا ناں بہارووال ہندا سی۔ ہن والا پنڈ جس دا ناں سیوکی ہے بعد وچ آباد

ہمجاً گونس شہر نوں تباہ کرن تے تلیا سی

- شہر دے دکھن پاسے ایک ندی کنارے حمزہ گونس ناں دا فقیر کسے پرانے مقبرے جاں تکیئے تے رہندا سی۔ جدوں گورو صاحب نے سیالکوٹ چرن پائے شہر دے لوک سہمے ہوئے سن۔ کیونکہ ہمجاً گونس ناں دا فقیر شہر نوں تباہ کرن دے ارادے نال چلے کر رہا سی۔

کارن ایہہ سی کہ فقیر نوں شہر نواسیاں نال غصہ سسی کہ ایہہ وعدہ کر کے مکر جاندے۔ پہلاں وی فقیر نال کوئی اک ادھ واردات ہوئی سسی پر اس والی تے فقیر نوں زیادہ ہی غصہ آ گیا۔

ہویا اس طرحاں کہ شہر دے اک امیر ہندو وپاری ہرجس وڈیہرا کھتری دے گھر اولاد نہی سی۔ اوہ پیر دے درتے گڑ گڑا تے اتھوں تک کہہ دتا کہ جے میرے گھر اولاد ہو جائے تاں پہلا منڈا مے پیر دی درگاہ تے ہی چڑا دیاں گا۔ پیر نے اوہدے گھر اولاد ہون واسطے دعا کیتی۔ ۶۶ وقت پائے اس دے گھر پترنے جنم لیا۔ جمدے بچے نوں اوہ پیر دا اشیرواد داؤن لے کے آیا۔ پیر وی خوش ہو گیا۔ پر جیو ہی بچہ وڈا ہونا شروع ہویا ماییاں نے پیر کول پھیرا پواؤنا بند کر دتا۔

پیر دے آکھن دے باوجود اوہ بچے نوں لے کے نہی سن آؤدے۔ اس تے پیر نوں بڑا غصہ چڑھیا تے اس نے ڈھڈورا پٹوا دتا کہ اوہ ۶۰ دن دا چلا بھورے وچ وڑکے کٹن جا رہا ہے۔ چلے اگے کندھ کڈھو لئی کہ میں ۶۰ دن سورج نہی تکن۔ شہر واسی اس گل تے سہم گئے۔

بھانا کرتار دا۔ جدوں پیر دی ہڑتال نوں ۳۰-۳۵ دن ہو چکے سن تاں علاقے وچ بھچال دا چھوٹا جیہا جھٹکا آیا جس کارن شہر سیالکوٹ دے لوک ہور وی سہم گئے۔

ہمجاً گونس دی اس ہڑتال دا گورو صاحب نوں پتہ لگا تاں اتاں سیالکوٹ نوں چلے پائے سن۔ ہمجاً گونس دے تکیئے توں تھوڑا ہٹواں گورو صاحب تے مردانے اک بییری تھلے آڈیرہ جما لیا۔

گڑ نانک استھان ساہووالا۔ ایہہ اداسیاں دا گرو دوارہ صاحب جو مندر دی نیانی بنیا ہے۔ مول وچ ایہہ وی کوئی بودھی استھان ہوے گا جو بعد وچ جوگیاں کول گیا تے پھر اداسیاں اتھے گرو دوارہ صاحب بنا یا۔ کیہا جاندا ساہووالا قصبہ ۸۰۰ سال پرانا ہے۔ آج کلہ اسلام دا پرستھ کیندر بن چکا ہے۔ (فوٹو: اقبال قیصر)

بھوکھ وی دیکھ رہی سی۔ گورو جی اگے چلے بنے۔ دور کجھ میلان تے جا کے گورو صاحب اک اجڑ ستھان تے براجے ہوئے سن کہ اک آجڑی منڈا جو بکریاں چار رہا سسی آکے گورو صاحب دے چرنی لگا۔ پھر بکریاں چوے کے گورو صاحب اتے ساتھیان نوں دودھ بھیٹ کیتا۔ گورو صاحب نے پچھیا کاکا تیرا کی ناں آ۔ اس کیہا کہ میرا نام ساؤ ہے پنڈ سوہدرا۔

گورو صاحب دی ساؤ تے مہر دی نگاہ ہوئی تے اوہنوں کہن لگے ساؤ توں اپنا پنڈ چھڈ پر وار سمیت گمٹالے جا وس۔ ساؤ نے اوسے طرحاں ہی کیتا۔ وقت پائے کوئی اجیہی آفت آئی کہ گمٹالے دے سارے گل پنڈ چھڈ کے دوڑ گئے۔ ساؤ جو اونی دنی پنڈ وچ پیری پائے رہ رہا سی بے آباد پنڈ دا مالک ہی بن گیا۔

اوسے ساؤ نے پھر گورو صاحب دا استھان بنایا جتھے چھویں پاتشاہ نے وی چرن پائے۔

پنڈ گمٹالا ہن ساؤ والا جاں ساہووالا بن گیا۔ ساؤ چیمہ گوت دا جٹ سی۔

خالصہ سرکار ویلے اتھے اک نہنگ سنگھ سیوا کر دا سی۔ اک ویراں مہاراجہ رنجیت سنگھ سیالکوٹ وکھے پہنچے ہوئے سن تے ایہہ نہنگ جا مہاراجہ دے حاضر ہویا اتے اس استھان بارے جانکاری دتی۔ نالے گرو دوارہ صاحب نیڑے موجود سکھچین رکھ دیاں داتناں وی نال لے گیا سسی جو مہاراجے دے بھیٹ کیتیاں۔ مہاراجہ بہت پرسن ہویا اتے پنج روپے نہنگ سنگھ نوں دتے کہ میرے ناں دا متھا ٹیک دینا میں دوبارہ کدی درشن وی کراں گا۔ پر مہاراجے نوں وقت ہی ناں ملیا دوبارہ آؤن دا۔

سیالکوٹ

لاہور تاں ایویں ۱۰۰۰ کو سال پہلاں ہی ابھردا ہے پنجاب دے پرانے شہر سیالکوٹ، جالندھرتے ملتان آدی ہوئے۔ شاید سیالکوٹ پنجاب دا سبھ توں پرانا شہر ہی ہووے۔ اسدا ذکر تاں باقائدہ مہاں بھارت وچ وی ملدا ہے۔ یونانی بادشاہ سکندر نے سیالکوٹ تے حملہ کر کے شہر تحس نحس کر دتا سی۔ بعد وچ پھر اوسے دے گورنر راجا میندر نے شہر نوں آباد کیتا تے راجدھانی بنایا سسی۔ جدوں گورو نانک صاحب اتھے پہنچے تاں ایہہ شہر پھر غرق ہون کنارے سی۔

پسرور دیو کا - قیصر - ۲۶، بروالا - ۷۲
<https://www.youtube.com/watch?v=Mdt6UcOLAKM>
 سیوکا (چھوٹا نکانہ) - قیصر ۲۶، بروالا ۷۳، دیدار ۵۸،
 فتح بھنڈر - بروالا ۷۴، قیصر ۳۱، دیدار ۵۹
 ساہووال - قیصر ۲۵، بروالا ۷۴، سنگرہ ۲۳

احسان فراموش نے۔ خدا
برے بندے نوں سجا دندا
بے۔

گورو صاحب نے سوال کیتا
کہ کی سارا سیالکوٹ ہی
بے ایمان لوکاں دا ہے؟ پیر
صاحب ضدّ وچّ آئے تے کہن
لگے ہاں سارے ہی لوک
جھوٹھے نے، بے ایمان ہن۔
گورو صاحب نے کیہا چلو
بنے دیکھ لینے آ۔

گورو جی نے مردانے نوں دو
ٹکے دتے تے کیہا کہ بازار وچّ
جاؤ تے ہر دوکاندار نوں کہو
کہ مینوں ٹکے دا جھوٹھے
ٹکے دا سچ دیو۔ مردانہ بازار
وچّ پہنچیا۔ جویں اک دو

دوکاناں تے گیا تاں اوتھے پاسہ
اٹھے ہو گئے کہ ویکھو ایہہ
انوکھا ہی گاہک آیا ہے۔

پر اناں ہٹوانیاں وچّ اک مولانا
دا کراڑ (بانیا) وی
سی۔ اس نے مردانے کولو
دووے ٹکے لے لے تے اک پرچی
تے لکھ دتا: جیؤنا جھوٹھے
مرنا سچ۔

جویں مردانہ پرچے لے کے
گورو صاحب نے پرچی پڑھ
تے پیر نوں ایہہ گلّ
دسی کہ سارا شہر جھوٹھیاں
دا نہی۔ کئی ربّ نوں
منن والے بندے وی بندے
وی ہر سماج وچّ بندے
نے تے جھوٹھے فریبی وی
ہر تھاں۔ گورو صاحب
نے پیر نوں قدرت دے
کھیڈ بارے گیان کروایا
کہ قدرت نے ونگی پیدا
کیتی ہے۔ برائی توں
ہی سانوں چنگیائی دا
پتہ لگدا ہے۔ چور یار
کوڑیار

سادھو سنت سبھ
اوسے خدا دے ہی پیدا
کیتے ہوئے ہن:-

اسنکھ جب اسنکھ بھاؤ
.. اسنکھ پوجا اسنکھ
تپ تاؤ .. اسنکھ گرتھ
مکھ وید پاٹھ .. اسنکھ
جوگ من رہہ اداس ..
اسنکھ بھگت گن گیان
ویچار .. اسنکھ سستی
اسنکھ داتار .. اسنکھ
سور مہ بھکھ سار ..
اسنکھ مون لو لائی تار ..
قدرت کون کہا ویچار ..
واریاں جاوا ایک وار ..
جو تده بھاوے سائی

چلھاتے قبر ہمجھا گونس، سیالکوٹ۔ ایہناں نوں وی مرمت دی سخت
ضرورت ہے۔ سانوں نہی لگدا کہ اسلامک سٹیٹ پاکستان اس
استھان دی مرمت کروائے۔ سو ضرورت ہے سکھ سنگتاں کوشش
کر کے ایہہ یادگار وی بچائی رکھن۔ (فوٹو: اقبال قیصر)

گورو صاحب دے حکم
مطابق مردانے جا پیر دے
تکیتے آواز ماری "پیر
جی! باہر آؤ تہانوں ملن
ربّ دا پیارا آیا ہے۔"

اندروں آواز آئی کہ پیر جی
دا ۶۰ دن دا چلا چل رہا ہے
اوہ باہر نہی نکلنگے جتا چر
سیالکوٹ شہر تباہ نہی
ہو جاندا۔ سو پیرنے گلّ کرن
توں کوری نانہہ کر دتی۔

مردانے جا گورو صاحب
نوں دسیا کہ پیر تاں تکیتے
دوالے کندھاں بنائی بیٹھا
بے آئے ضدّ وچّ ہے کہ میں
باہر نہی آؤنا۔

اس توں بعد پھر گورو
صاحب خود تکیتے تے گئے
تے آواز ماری کہ خدا دا
واسطہ پیر جی باہر آؤ۔
پیرنے ایتکان نری ناں ہی
نہی کیتی سگوں رکھا وی
بولیا۔

گورو صاحب آواز لاکے
تکیتے توں پرتے ہی سن کہ
تکیتے دی کندھ ڈگ پئی۔
ہمجا گونس دی سونہ کہ
میں ۶۰ دن سورج نہی
ویکھنا، ٹٹ گئی۔

ہمجا بہت کلپیا۔ پر نال
ہی انوں احساس ہو گیا کہ
ایہہ تاں سچ مچّ ہی ربّ
دا کوئی پیارا ہے جو
مینوں آوازاں لا رہا سی۔

پیر پہنچ گیا گورو
صاحب کول۔ کہن لگا میری
خدا نال لکن لگی ہوئی
سی تنساں توڑ دتی ہے۔
مینوں پریشان کیتا ہے
تسی۔ گورو صاحب نے
سوال کیتا کہڑے خدا
دی گلّ کر رہے ہو؟ پیر
نوں ہور غصہ آیتے

کہن لگا اوہ خدا جو
ساری کائنات دا مالک
ہے تے تیرا (نانک) وی
مالک ہے۔ گورو صاحب
کیہا کہ کی اوہ خدا
سیالکوٹ دے نواسیاں
دا نہی ہے؟

پیر نوں اک دم ہوش آ
گئی۔ پیر لاجواب سی۔
اگے کجھ وی کہن دی
ضرورت نہ پئی۔ پیر
صاحب گورو صاحب
دے چرناں تے سی۔ پھر
وی دلیل ماتر کہن لگا
کہ سیالکوٹ دے لوک

گرودارہ باؤلی صاحب۔ جدوں دوسری واری گورو صاحب سیالکوٹ آئے تاں
اتھے رکے سن۔ اتھے ہی مولے کراڑ دی لاش اوہدے رشتے دار چکّ لیاے سن کہ
مولے کولوں غلطی ہو گئی ایہنوں بخش دیو۔

پہل ربا ہے۔

برجس وڈھیہرا دا جہڑا
منڈا پیر دی دعا نال پیدا
ہویا سی، وفاداری
نبھاؤدے ہوئے ماپیان نے
اوپنوں مسلمان بنا دتا
جس دی مسلمان اولاد اج
وی سیالکوٹ وچ ہے۔
برجس دے پور وی اولاد
ہوئی جو ہندو ہی رہی تے
۱۹۳۲ ای. وچ ایہناں دا ڈیر
وی کافی پھیل چکا سی تے
سیالکوٹ وچ وڈھیہریاں
دی گل اس پروار دی ہی
سی۔ ۱۹۴۷ دی ونڈ توں بعد
ایہہ کتھے بیٹھے، کوئی
پتہ نہی۔

باقی مولے کراڑ دے اجے
کوئی اولاد نہی سی ہوئی
جس کرکے اوہدے جانشین
نہی ہن۔

گرو دوارہ بیر صاحب دی
کار سیوا جتھیدار نتھا

سنگھ مثل شہیداں نے کروائی سی۔ سکھ راج ویلے
کئی پنڈاں دی جگیں وی گرو دوارہ صاحب دے ناں
لائی گئی۔ جتھیدار نتھا سنگھ دا انتقال ۱۸۱۷ ای.
ہویا اتے انان دی یاد وچ وی سیالکوٹ وکھے
گرو دوارہ ہندا سی۔

جمنوں دے راہ تون تھوڑا جیہا پاسے جا کے مطلب
چہراڑ روڈ تے پنڈ تلکپرتے کانپور ہن۔
(سیالکوٹ توں ۱۵ ک. می. چڑھا
بہاڑ پاسے) اتھے تلکپرتے وکھے گورو
صاحب دے براجن دی یادگار وجوں
گرو دوارہ نانکسر صاحب موجود
ہے۔ حالان ہن گرو دوارہ صاحب دے
کھنڈرات ہی بچے ہن۔ پتہ لگا ہے کہ
استھان دی زمین تے لوکانے قبجے
کر لئے تے آپس وچ اونان دے مقدمے
وی چل رہے۔ ***** ہو سکدے اتھے
وی جوگیان دا کوئی مہتوپورن
استھان ربا ہووے گا جہڑا گورو
صاحب اتھے آئے۔ جا کوئی وڈا مندر
آدی ہووے گا۔ کیوک لاپور پاسیو
جدوں ہندو شردھالو ویشنودیوی
دے درشناں نوں جاندے سن تاں

گرو دوارہ صاحب باے دی بیر۔ بمجھا گونس دا چلھا تڑاؤن ویلے جتھے
گورو صاحب براجے ہوئے سن۔ اتھے دی اس ویلے دی بیر اج وی
موجود ہے۔ پاکستان سرکار نے عمارت دی کار سیوا کروائی ہے۔

بھلی کار۔۔ تو سدا سلامت
نرنکار۔۔ ۱۷

اپرنٹ جدوں گورو صاحب
نے بیٹھلی پاؤڑی پڑی تاں
پیر دے من نوں کجھ
ڈھارس بجھی۔

اسنکھ مورکھ اندھ گھور
۔۔ اسنکھ چور حرام خور۔۔
اسنکھ امر کر جاہ زور۔۔
اسنکھ گل وڈھ پتیا کماہ۔۔
اسنکھ پاپی پاپ کر جاہ۔۔
اسنکھ کوڑیاں کوڑے پھراہ
۔۔ اسنکھ ملیچھ مل بھکھ
کھاہ۔۔ اسنکھ نندک سر
کرہ بہاڑ۔۔ نانک نیچ کہے
ویچاڑ۔۔ واریاں جاوا ایک
وار۔۔ جو تھ بھاوے سائی
بھلی کار۔۔ تو سدا سلامت
نرنکار۔۔ ۱۸

پیر وی گورو صاحب دا
مرید ہی بن گیا۔

جس بیسری تھلے گورو
صاحب براجے سن اوہ اج

تک موجود ہے تے اتھے بڑا خوبصورت گرو دوارہ
صاحب وی موجود ہی جس دی مرمت کجھ سماں
پہلاں ہی پاکستان دی سرکار نے کروائی ہے۔

اتھے ۵-۷ دن پرچار کرکے گورو صاحب جمنوں ول
نوں چلدے ہوئے۔

مولا وی گورو دا ہو گیا۔

گورو صاحب دے پرچار دا اجیہا اثر
پیا کہ مولا اپنی پٹی دی سوئپنا
کرکے گورو صاحب نال ہی ہو تریا۔
گورو صاحب نے انوں ہتھیرا منع کیتا
سی۔ کجھ ہی سمیں بعد مولے نوں
گھر دی یاد ستاؤن لگ پئی۔ اپنی
منگیتر نوں یاد کر کرکے اتھرو وهاؤن
لگ پیا۔ گورو صاحب نے مولے نوں
واپس بھیج دتا کہ جا، جا کے ویاہ
کروالے۔ تیری لاڑی تینوں اڈیکدی
پئی اے۔ سو مولا پہاڑی علاقے دی
سیر ویلے نال سی۔ ایہدی ساکھی
اگے صفحہ ۴۵۶ تے ویکھو۔

بمجا گونس دے ناں خالصہ سرکار
ویلے اک پنڈ بنیا گیا جو اج وی پھل

سیالکوٹ علاقے وچ اج وی مقبول ہے، پورن
بھگت دا کھوہ۔

ਗورو صاحب ਦਾ جامونت دی گفا جانا وی لکھیا ملدا ہے۔ ایہہ توی دریا دے کنڈھے ہے۔ اس مندر دا ناں ۱۸ وی صدی (?) وچ ہوئے پیر کھو دی گفا کر کے زیادہ پرسدھ ہے۔ پیر کھو وی کوئی جوگی سی۔

بجے کھجے کھنڈر گرو دوارہ تلک پور

رمانن دی کتھا مطابق جامونت، بھگوان رام دا سیناپتی سی۔ جدوں راون ہار گیا تے امن شانتی ہو گئی تان جامونت نے بھگوان رام نوں کیہا کہ بھگوان مینوں تان یدھکھلا دے جوہر وکھاؤن دا موقع ہی نہی تسان دتا۔ ساری لڑائی تسی آپ ہی اگوائی کری گئے ہو۔ کتھا 'چ دسدے نے کہ بھگوان نے جامونت نوں کیہا کہ توں ایٹھے (مطلب جموں دی گفا وکھے) تپسیا کری جاؤ تریتے یگ وچ آکے اسپن کرشن دے روپ وچ تیرے نال یدھ کرانگے۔ کتے کتھا وچ جامونت نوں رچھ وی دسیا گیا ہے۔

کیونکہ ایہہ وی جوگیاں دا ہی مٹھ سی اس توں ثابت ہندا ہے کہ مول وچ ایہہ وی بودھی ستھان ہی سی۔ گورو صاحب جدوں اتھے آئے جوگیاں دا ٹولا اتھے نواس کردا سی۔ جوگیاں نال جدوں صاحب دی چرچہ ہوئی تان اس وقت گورو صاحب نے شبدا چاریا:-

رامکلی محلہ ۱ جگ پر بودھ مڑی بدھاوہ .. آسن تیاگ کاہے سچ پاوہ .. ممتا موہ کامن ہتکاری .. نہ اؤدھوتی نہ سنساری .. ا جوگی بیس رہے ددھا دکھ بھاگے .. گھر گھر ماگت لاج ن لاگے .. ا رہاؤ .. گاؤہ گیت ن چینہ آپ .. کیو لاگی نورے پرتاپ .. گر کے

گفا پیر کھو، جامونت، جموں۔ اتھے گورو صاحب دا اؤنا تصدیق ہندا ہے۔

ایہہ پنڈ لکپگ رستے وچ ہی پیندے سن۔ ایہہ پنڈ ہند-پاکد سرحد توں کیول دو کہ می ہے۔ ساہمنے رنبیر سنگھ پرا سیکٹر پیندا ہے۔

---◆---

جموں وچ بابا نانک

تلکپر- کانپور توں ۳۰ کہ می۔ دا پیڈا کر کے گورو صاحب جموں پہنچے۔

جموں وی کافی پرانا شہر گنیا جاندا ہے۔ کیونکہ اتھے مندران دی بھرمار ہندی سی اس کر کے انوں مندران دا شہر وی گنیا جاندا سی۔ جموں اتے نیڑے تیرے دے پور ڈگر علاقے وچ گورو صاحب خوب پھرے تے لوکاں نوں نام نال جوڑیا۔ انیکاں براہمن

پریوار وی سکھی لئی شردھا رکھدے سن۔ پر ۱۸۴۹ ای وچ جدوں انگریزاں نے خالصہ راج تے قبضہ کر لیا تان اودو اس علاقے دے ڈوگرے راجا دھیان سنگھ، پیرا سنگھ، گلاب سنگھ پری مہاراجہ رنجیت سنگھ دے وشواشپاتر سن۔ دھیان سنگھ تان پردھان منتری سی۔ پیرا سنگھ نوں مہاراجہ بہت عقل مند سمجھدا سی۔ بعد وچ ثابت ہو گیا ڈوگریاں دا ایہہ ٹبر اندر کھاتے انگریزاں نوں سکھ دربار بارے سوہ وی دیا کردا سی۔ خالصہ راج دا خاتمہ ہو گیا اتے ڈوگریاں نوں انعام وجوں جموں کشمیر دا علاقہ انگریزاں نے دے دتا۔ راجا گلاب سنگھ پھر کجھ ایرکھالو برہامناں دے کہے خالصہ راج دی مخالفت کردیاں کردیاں سدھا سکھ دھرم دی ورودھتاتے ہی آ گیا۔ کیونکہ اس پریوار نے جہڑا دیش-دھروہ کیتا سی اوہدی وکالت کردیاں اس نے ایہہ ثابت کرنا شروع کر دتا کہ اوہ سکھی دے خلاف سن

جس کر کے اوہناں ایہہ کرتوت کیتی۔ جس دا نتیجہ ایہہ نکلیا کہ ڈگر علاقے وچ سکھی خلاف ہی نفرت کھڑی کر دتی گئی۔

پھر وی سکھی بابت شردھا دے کھنڈرات کتے کتے درگم پہاڑی علاقیاں وچ اکھوتی نیوی اتے پچھڑیاں جاتاں وچ ملدے ہن۔ پر بدقسمتی نال سکھ پرچارک اوہناں تک پہنچ بناؤن وچ اسپہل رہے ہن۔

جموں دی یاترا ویلے گورو صاحب شہر دے سارے مندران وچ گئے تے براہمنان نوں دیوی دیوتیاں دی نزارتھک پوجا توں ورج کے اک نرنکار بھگوان دے لڑاؤنا چاپیا۔

سیالکوٹ (بیرس پاؤلی س)۔ بروالا - ۷۲، قیصر - ۲۴، بروالا - ۷۴، تلک پور - بروالا ۷۴، قیصر - ۲۲، سنگرہ ۲۲، ۲۳، دیدار - ۵۶، سرنا - ۷۷ جموں - سرنا ۱۹۷، منکوٹ - گیانی ۲۲۳، ہمجا گونس - سائیکل یاتری - ۵۵۴، پنگر - گیانی ۲۲۲ گفا ویکھی۔ (بہمبلہوسا: ہو سکدا گل پانگی گھائی دی ہوئے)

باہے دی بیر سیالکوٹ۔ بیر دی درخت اج وی موجود ہے۔ حالان کجھ سال پہلاں اتھے متسویاں نے اک مسلمان فقیر نوں نیڑے دپھنا دتا سی۔ موجودہ عمارت جس دی سیوا تھوڑا چر پہلاں ہی ہوئی اوہ شہید تھا سنگھ دی بنوائی ہوئی ہے۔ اسے گرو دوارہ صاحب وچ رہ کے گیانی گیان سنگھ نے تواریخ گورو خالصہ لکھی سی۔ سہید تھا سنگھ دی سمدھتے سروور وی ہے۔ کئی لکھاریاں دا وچار ہے کہ سیالکوٹ دی یاترا گورو صاحب نے مکے والی اداسی توں بعد کیتی سی۔ پر جے ستھانک پرمیرا نوں گہ نال وچاریئے تان پتہ لگدا ہے کہ اس پاسے دی یاترا ویلے مردانہ نال سی۔ مردانے نوں ٹکے دا سچے جھوٹہ خریدن بازار بھجیا سی۔

جموں وکھے گورو نانک صاحب یادگاری گرو دوارہ۔ سائیکل یا تری انوسار سکھانے ڈوگرا راجا پری سنگھ نوں عرضی دتی سی کہ سانوں جامونت گفنا نپڑے گرو دوارہ صاحب بناؤن واسطے تھان دتی جاوے۔ اس نے کہا کہ پور کوئی وی خالی تھان لبھ لوو، زمین الاٹ ہو جاوے گی۔ اس کرکے ایہہ گرو دوارہ صاحب دی یادگار وچ ہے۔ جموں وکھے ہی پنچائنتی گرو دوارے وچ مہاراجہ پرتاپ سنگھ نے گورو صاحب دی ۳ فٹ اچی سنگمرمر دی مورتی لوائی ہوئی ہے۔ سنگھ سبھا لہر ویلے اس مورتی ول کسے دا دھیان نہی سی گیا جس کرکے اج وی بچی ہوئی ہے۔

نیان دھرم دا کرناں۔ پکھ پات نہی کرنا۔

اس جیون نوں سپنے دی نیائی سمجھنا۔

ستنام دا جاپ کر یا کرو۔

اے گئے سادھو سنت دی سیوا کرناں۔

گڑ صاحب نے راجے نوں بخشش کیتی کہ تون ۲۲ دھار دے پہاڑی راجیاں دا مہاراجہ بنیگا۔

کجھ دن اتھے پرچار کیتا تان نوراتریاں دے اترن وچ اجے دن سن اس کرکے گورو صاحب پرمنڈل تے گورو صاحب شردھالواں دے سنگ دے نال ویشنو دیوی نوں روانہ ہو گئے۔ جموں توں کٹڑا (پہاڑاں وچ) ویسنو دیوی مندر دا ادھار) کوئی ۵۰ کہ۔ می۔ اتر ہے۔

---◆---

پرمنڈل دی گڈڑی

جموں توں ۲۰ کہ۔ می۔ پورب وچ دیوکا ندی دے کنڈھے تے ایہہ ہندواں دا پوتر استھان ہے۔ کیہا جاندا ہے کہ گورو صاحب اتھے وی اے سن۔

پرمنڈل، ڈگر دیس دی کانشی گنی جاندی ہے، جتھے ہندو شردھالو مر گیاں دی گنی کرواؤن اؤدے ہن۔ اس شو مندر وچ اک گڈڑی دے بت دی پوجا وی ہندی ہے۔

اتھوں دی کہانی کجھ اس طرحاں ہے کہ اک راجا شکار کھیڈن دا بہت شوقین سی۔ اک ویراں شکار کھیڈیاں اس نے اک گڈڑی دے ہی تیر مار دتا۔ تیر گڈڑی دے سرتے وچا۔ اوہ کئی دنن تک مری نا تے تڑپھدی رہی۔ اخیر پرمنڈل دے سروورتے آکے اس پانی پیتا تے اوہدی جان نکل گئی۔ بہاؤ اوہدی گئی

سید رچے من بہائی .. بھکھیا سہج ویچاری کھائی .. ۲ بھسم چڑائی کرہ پاکھنڈ .. ماہہ موہ سہیہ جم ڈنڈ .. پھوٹے کھاپڑ بھیکھ ن بہائی .. بندھن بادھیا آوے جائ .. ۳ بندن راکھہ جتسی کھاوہ .. مائی ماگت ترے لوبھاوہ .. نردیا نہی جوت اجالا .. بوڈت بوڈے سرب جنجالا .. ۴ بھیکھ کرہ کھنتھا بہو تھتوآ .. جھوٹھو کھیل کھیلے بہو تھوآ .. انتر اگن چنتا بہو جارے .. وں کرما کیسے اترس پارے .. ۵ مندرا پھٹک بنائی کان .. مکت نہی بدیا بگیان .. جھوا اندری ساہ لوبھانا .. پسو بھئے نہی مئے نیسانا .. ۶ تربدھ لوگا تربدھ جوگا .. سید ویچارے چوکیس سوگا .. اوجل ساچ سو سید ہوئی .. جوگی جگت ویچارے سوئی .. ۷ تجھ پہ نہی نڈھ تو کرنے جوگ .. تھاپ اتھاپے کرے سو ہوگ .. جت ست سنجم سچ سچیت .. نانک جوگی تربھون میٹ .. ۸ ۲

بہائی منی سنگھ نے ستھانک راجے دا گورو صاحب نال ملاپ ہونا وی لکھیا ہے۔ اتھاس پھولئیے تان پتہ لگدا ہے اودوں جموں دا راجا گھوگڑ دیو سہی جو راجا کپور دیو دا پتا سی۔ گھوگڑ کیونکہ پہاڑی کان دی اک جاتی ہے اس کرکے جموں نال سبندھت ساکھیاں نوں کاگ بھسنڈ (کان) دیاں ساکھیاں کرکے مشہور ہن۔

راجا گھوگڑ دیو بھیس بدل کے کتھا سنن آیا۔

جموں وچ شامی جدوں گورو صاحب نے دیوان لایا تان راجا گھوگڑ دیو بھیس بدل کے گورو صاحب دی کتھاتے کیرتن سنندا رہا۔ دیوان وچ پور سادھو سنتاں جوگیان نے وی وکھیاں دتے سن۔ راجا سبھنے کیرتن تون بہت پرہاوت ہویا۔ اخیر اس کولوں رہا ناں گیا تان اوہ مردانے تگ گیتے پچھ ہی لیا کہ ایہہ کس کوپشر دی کویتا تسان گائی ہے۔ اگو مردانے نے کیہا کہ گورو نانک دی۔ نال ہی مردانے نے اشارہ دتا کہ آہ میرے نال کھڈ گورو نانک صاحب ہی ہن۔ راجے نے گورو صاحب دی اپما پہلاں ہی سن رکھی سی۔ اوہ جھٹ گورو صاحب دے کول گیتے متھا ٹیکیا تے دسیا کہ میں اتھوں دا راجا ہاں۔

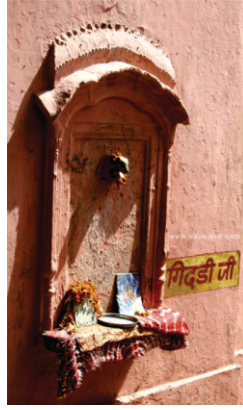
جدوں گھوگڑ دیو گورو صاحب دیاں چمتکاری طاقتاں دا لوہا من گیا تان اس نے بڑی ادھینگی نال ارداس کیتی کہ میرے تے وی کرپا کرو۔ براہمنان تان میریاں صقتاں کر کرکے مینوں وڈیاں اپادھیاں دے رکھیاں ہن۔ کوئی کہندا کہ تون کاگ-بھسنڈ دا اوتار بیس تے کوئی جامونت دا اوتار دسدا ہے۔ گورو صاحب نے راجے نوں یتھارتھی ہون دا اپدیش دتا تے کیہا کہ اناں براہمنان دیاں دتیا پدویاں صدقہ تون موت نوں نہی ٹال سکدا۔

گورو صاحب نے انوں پور اپدیش دتا کہ*

ਗੋਹੜਾ ਰਾਮਕੋਠ ਦੇ ਰਾਜੇ ਬਰੋਹਮਨ ਨੇ ਪੇੜ੍ਹ ਲਿਆ۔ جس کر کے ارجن تے ببر درمیان جدھ ہویا۔ ببر نے ارجن دا سر وڈھ دتا۔ جدوں ببر دی ماں الپی نوں پتہ لگا کہ توں تاں اپنے ہی پیو نوں مار دتا ہے تاں ببر پچھتایا۔ الپی باشک ناگ دی پتری سی۔ ارجن نوں سر جیت کرن لئی منی چاہیدی سی۔ منی لین لئی ببر واہن نوں ہن شیشناگ نال جدھ کرناں پیا۔ ببر نے اجیہا تیر ماریا کہ سر نگر والی سرنگ بن گئی جسدا ناں اج سر نسر۔ منی لے کے ببر جتھوں باہر نکلیا اس تھاں دا ناں بنیا منیسر ساں جاں مانسر۔

مانسر، پرمنڈل توں سدھی ساری ۱۲ کہ۔ می دور ہے پر پہاڑی علاقہ ہون کر کے گھم کے کوئی ۴۰ کہ۔ می پویگا۔ سانوں نہی لگدا کہ اتھے وی گورو صاحب آئے ہون حالان اتھے ناگ دیوتا دا مندر تاں ضرور ہے۔ مانسر جھیل توں سرینسر جھیل ۱۵ کہ۔ می۔ اتر-پچھم ہے۔ ایہہ استھان تپہری پکھو تاں ٹھیک ہے پر دھارمک پکھو انے پرسدھ نہی ہن۔ خیر اس زمانے انان دی کی اہمیت سی اس بارے کجھ نہی کیا جا سکدا۔ مانسر جھیل توں ۲۰ کہ۔ می چلکے گورو صاحب ببر واہن دی راجدھانی مانکوٹ پہنچے۔ اسدا موجودہ ناں رامکوٹ ہے۔ ساڈا اندازہ ہے کہ راجا گھوگر دیو اس ویلے اتھوں دا راجا سی۔ جس دی کاگ بھسنڈ والی کہانی گورو صاحب نال جوڑی ملدی ہے۔ کیونکہ دھر پہاڑی علاقہ ہے ایہہ۔ ایہناں پہاڑی تیرتھاں توں ہی کتیو مولے کراڑ نوں گورو صاحب نے واپس سیالکوٹ بھیج دتا۔ کیونکہ مولاروز روز دی پیدل یاترا توں اکٹا گیا سی۔ کیونکہ ہر تھاں شیش ناگ والی کہانی دسی جا رہی سی تے باشک ناگ دا مکھ مندر بھدرواہ پیس کر کے گورو صاحب مانسر ول واپس آگئے اتھو اودھم پور نوں ہندے ہوئے رستے 'چ' وکھ وکھ تھاواں تے لوکائی دا ادھر کردے ہوئے ۱۵۰-۲۰۰ کہ۔ می۔ دا پینڈا کر کے بھدرواہ پہنچے۔

لکھاریاں گورو صاحب دا کشتواڑ وی جانا لکھیا ہے، حالان کشتواڑ ہے تاں اتھاسک تھاں جسدا سبندھ رمان نال جا جڑا ہے پر گورو صاحب دے ویلیاں 'چ' ایہہ اپنی اہمیت گوا چکا سی تے چھوٹی جہی جگیر بچی سی۔ اودو دیس دا مکھ نگر بھدرواہ ہی سی۔ کئی لکھاریاں نے گورو صاحب دا کشتواڑ جانا لکھیا ہے۔ اتھے تحصیلدار تیرتھ سنگھ نے ۴۰۰۰ خرچ کے گردوارہ صاحب پایا تے کوئی ۷۰۰ میگھ جات دے لوکاں نوں سکھی دے دائرے وچ لیادا سی۔ کشتواڑ دے اتر-پورب وچ علاقہ پدھر پیدا ہے۔ اتھوں دے پہاڑی علاقہ وچ پہنچ گورو صاحب نے --- (باقی اگلی فائیل وچ)

پرمنڈل دی گڈی

جاں مکتی ہو گئی۔

کجھ سمیں بعد راجے دے گھر اک دھی نے جنم لیا۔ اوہ ہمیشاں روندی ہی روندی سی۔ پار کے راجے نے جوتشی سدے تے پچھیا کہ اس کڑی دا وی کجھ ہو سکیگا۔ جوتشیاں نے ٹیوے لاکے راجے نوں دسیا کہ راجا توں اک گڈی نوں بڑا دکھ دتا سی جس کر کے تیری دھی نوں اوہدا بدلہ چکاؤنا ہے رہا ہے۔ توں گڈی دے تیر ماریا سی جس نال اوہ کئی دن تڑپدی رہی۔ راجے نے بندیاں

نوں لاکے علاقے دی چھان بین کروائی تے ویکھیا کہ اک گڈی دے کرنگ دی کھوپڑی وچ تیر کھبھیا ہویا ہے۔ ملازماں نے اوہ تیر گڈی دی کھوپڑی وچوں کڈھیا تے دوسرے پاسے راج کمار نوں چین پے گیا۔ راجے نے گڈی دا بت بنوا کے پرمنڈل مندر وچ لوا دتا جہڑا اج وی موجود ہے۔

گورو صاحب نے اتھے وی پھر براہمن تے لوکائی نوں اس بھرم وچوں کڈھیا کہ تھادے پنڈ دان، دیوا وٹی جاں کرم کانڈ نال مویا دی کوئی گتی نہی ہندی۔

آسامحلہ ۱ دیوا میرا ایکو نام دکھ وچ پایا تیل..... بھاؤ بابے نے کیا ہاں میں وی دیوا وٹی کردا واں۔ پری دی صفت صلاح دا دیوا بناؤنے مے اوپدے وچ میں جیاں دے سارے دکھاں نوں تیل وانو یا پھوک دناں واں۔ (پورا شبد ویکھو صفحہ ۱۳۱)

*اتھاسکاراں نے گورو صاحب دا مانسر جھیل جاں بارے وی لکھیا ہے۔

مانسر جھیل جہڑی کوئی ڈیڈھ کہ۔ می۔ لمی تے کہ۔ می۔ چوڑی ہے اتے رامکوٹ دی کہانی پنڈت مہامبھارت نال جوڑدے ہن۔ اوہ اس طرحاں کہ جدوں ارجن پانڈو نے اسمدھ جگ کیتا تاں اوہدا

ی منی سنگھ - ۰۱۲
Pahari Style of Indian Murals - by Shukh Dev Singh Charak, Anita K. Billawaria, Abhinav Publications, Delhi.
کجھ اتھاسکاراں انوسار گھوگر دیو جموں دا راجا نہی سی۔ بو سکدے اوہ بھدرواہ، منکوٹ جاں کشتواڑ ادی کسے پور ریاست دا راجا ہووے۔ پر بہتے اتھاسکار گھوگر دیو نوں جموں دا راجا ہی مندے ہن۔
<http://www.chiefacoins.com/Database/Countries/Jammu.htm>
کاگ بھسنڈی رمان دی کنھا دا اک پاتر ہے۔ جویں کہ پہلاں آچکا ہے کہ براہمن لوک اپنے راجیاں نوں دھارمک اپادھیاں دے رکھدے سن کہ راجا توں فلانے دیوتے دا اوتار ہے تاں کہ پرچارا دی اجت کرے۔ اتھاس توں پتہ لگدا ہے کہ راجے اکثر پھوک وچ آجاندے سن۔ سرنا-۱۱۹۸